

Μάθημα: Φιλοσοφία Ψυχολογία

Επιστολή 2η

Γρηγόριος Φιλ. Κωσταράς

Ομ. Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ

τ. Πρόεδρος του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού
& του Κοινωφελούς Ιδρύματος «Ερρίκος Ντυνάν».

ΠΡΟΣ ΓΟΝΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

«Μπορεί κάποιος να νικάει δίχως να αγωνίζεται· να έχει την ύπακοή των άλλων δίχως να διατάσσει· να έλκυει τους άλλους προς τον εαυτό του δίχως να τους καλεί· να επιδρά επάνω τους δίχως να πράττει κάτι», συμβουλεύει ο Λάο-τσέ. «Δέν πρέπει να ζητείς μόνο με τιμωρίες να διορθώσεις τα παιδιά σου· είν' αναγκαία ή πειθώ», συμπληρώνει ο Μένανδρος. «Πατέρας, πού όλο άπειλεί, δέν είναι πολύ να τον φοβάσαι»!

Οί γονεΐς άποτελοϋν για τα παιδιά τα άναντικατάστατα πρότυπα, ιδίως όταν γνωρίζουν να χρησιμοποιοϋν τη «γλώσσα» τής παιδικής ψυχής. Ή όποία δέχεται, σχεδόν έπιζητεί τη γονεϊκή κατεύθυνση, όταν αυτή είναι τρυφερή και στοργική, μετρημένη και σταθερή. Βλασταίνει τότε ή βαθεία έπικοινωνία, ή ευχάριστη και δημιουργική συνεργασία, ή μετάληψη ψυχών και πνευμάτων ανάμεσα στα μέλη τής οικογένειας· άνοίγεται ό κόσμος των ενδιαφερόντων των παιδιών· άποκτοϋν πλουσιώτερες γνώσεις και έμπειρίες· οίκοδομείται επάνω στο σεβασμό ή προσωπικότητά τους και σφυρηλατοϋνται άρράγιστοι δεσμοί.

* * *

Οί συζητήσεις μέσα στο σπίτι πρέπει να είναι νηφάλιες και άπλές και ό διάλογος ευκαιρία μαθήσεως και πηγή χαράς, αλλά όχι τρόπος διοχετεύσεως τής έπιθετικότητας. Δέν υπάρχει άποτελεσματικώτερο μέσον κακοποιήσεως τής παιδικής ψυχής από τη φιλονεικία: οί όξειες αντιθέσεις των γονέων,

οί ύστερικὲς ἐκρήξεις, ἢ φορτισμένη ἀτμόσφαιρα, οί διλημματικὲς καταστάσεις, ὁ γονεϊκὸς «κομματισμός», πὺ σὰν «βραβεῖο» διεκδικεῖ τὴ συμπάθεια τοῦ παιδιοῦ, διχάζουν τὴν προσωπικότητά του καὶ δημιουργοῦν τὸν ιδιότροπο, μικρολόγο, μεμψίμοιρο, νευρικό, εὐέξαπτο, ἄκριτο καὶ νευρικό καὶ ἀβαθῆ αὐριανὸ ἄνθρωπο. Ἰδιαίτερα ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ ὄχι μόνον ὡς χρόνος κορεσμοῦ τῆς πείνας ἀλλὰ ὡς διάσταση βαθύτερης γνωριμίας δὲν προσφέρεται σὲ ἔντονες διαφωνίες.

Τὰ παιδιά, καθὼς μεγαλώνουν, ἀκοῦνε σὲ κάθε βῆμα τους τὴ φωνὴ τοῦ οἰκογενειακοῦ τους περιβάλλοντος. Τόση εἶναι ἡ σημασία του. Καὶ εἶναι τοῦτο δικαιολογημένο: Τὸ σπίτι εἶναι ἡ φυσική, κοινωνική, πνευματική καὶ πολιτιστική στέγη - ἡ πρώτη καὶ καθοριστική τῆς πορείας κάθε ἀνθρώπου στέγη. Ἡ ἐπίδρασή της συνεχίζεται διὰ βίου: ἐκδηλώνεται ὡς κατακλυσμαία νοσταλγία - ὡς «καπνὸς ἀποθρώσκων». Εἶναι τραγικὸ νὰ μένει ψυχικὰ ἀνέστιος ὁ ἀναπτυσσόμενος ἄνθρωπος καὶ νὰ κουβαλάει μέσα του τὶς προστριβές, τὶς ἀπειλές, τὶς ὑβρεις, τὴν ταραγμένη ἀτμόσφαιρα, τὶς συγκρούσεις, τὴ δυσαρμονία ἀνάμεσα στοὺς γονεῖς ἢ τὰ ἠθικά τους ὀλισθήματα.

*
* *

Βαρύτατες εἶναι οί συνέπειες ἀπὸ τὴν ψυχικὴ αὐτὴ ἀνεστιότητα: τὰ παιδιά κυκλοφοροῦν μὲ ἕνα βαθὺ συναίσθημα ἐνοχῆς, μὲ ἕναν ὄγκο ψυχικό, τὰ συμπτώματα τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ κατῆφεια, ἡ μελαγ-

χολία, ή άπαισιοδοξία, ή νευρικότητα, ή νεύρωση, ή ψύχωση, τὸ σύμπλεγμα, ή άβεβαιότητα, ή άνασφάλεια, ή έλλειψη αὐτοπεποιθήσεως.

Όμως, ή όμαλή και άδιατάρακτη εξέλιξη τοῦ παιδιοῦ ριζώνει σ' αὐτὸ τὸ συναίσθημα άσφαλείας: «Μάνα, γράφει ὁ Άντλερ, μή φοβᾶσαι νὰ εἶσαι σταθερὴ μαζί μου. Αὐτὸ θὰ μὲ κάνει νὰ νοιώθω περισσότερη σιγουριά». Όχι σπάνια ή υπερβολικὴ άγάπη ὀδηγεῖ σὲ έκδηλώσεις βλαπτικὲς γιὰ τὸ παιδί: «Μὴ μὲ παραχαϊδεύεις. Ξέρω πολὺ καλά πὼς δὲν θὰ πρέπει νὰ μοῦ δίνεις ὅ,τιδήποτε ζητῶ. Σὲ δοκιμάζω ἔτσι γιὰ νὰ δῶ», συμβουλεύει τώρα στὴν «Ἐπιστολὴ πρὸς τὴ Μητέρα» τοῦ ἑναρ μικρὸς θέλοντας νὰ διορθώσει τὰ λάθη τῆς άγωγῆς. Εἶναι πάλι ή ἴδια αὐτὴ άγάπη και τὸ πνεῦμα θυσίας ποῦ σέρνει και φέρνει τοὺς γονεῖς νὰ νομίζουν ὅτι ἔχουν άπόλυτη έξουσία ἐπάνω στὰ παιδιά και κάποτε νὰ τὰ θεωροῦν κτήματα, προέκταση τοῦ ἑαυτοῦ τους. Μερικοὶ μάλιστα γονεῖς τὰ ἐνδύουν μὲ ἀρετὲς και προτερήματα μὲ κλίσεις και ἐνδιαφέροντα ποῦ οἱ ἴδιοι ἔχουν. Πολὺ συχνὰ τὰ πιέζουν νὰ ακολουθήσουν τὸ αὐτὸ μὲ ἐκείνους ἐπάγγελμα. Δὲν ἐννοοῦν νὰ καταλάβουν πὼς κάθε ἄνθρωπος στὸ βάθος εἶναι κάτι ἐντελῶς ξεχωριστὸ μὲ ἔμφυτα, «a priori: ἐκ τῶν προτέρων», τὰ στοιχεῖα τῆς εξέλιξέως του.

*
* *

Ἐδῶ ὁ λόγος τοῦ Χ. Γκιμπράν εἶναι αὐστηρὸς πρὸς τοὺς γονεῖς: «Τὰ παιδιά σου δὲν εἶναι τὰ παιδιά σου. Εἶναι οἱ γιοὶ και οἱ θυγατέρες τῆς νοσταλ-

γίας τῆς ζωῆς γιά τόν ἑαυτό της. Ἔρχονται στόν κόσμο μέ σένα, ἀλλ' ὄχι ἀπό σένα καί ἄν καί εἶναι κοντά σου δέν σοῦ ἀνήκουν. Μπορεῖς νά τοὺς δώσεις τήν ἀγάπη σου, ἀλλ' ὄχι τίς σκέψεις σου, γιατί ἔχουν τίς προσωπικές τους σκέψεις».

* * *

Δέν ἀμφισβητεῖ τήν πατρότητα ὁ μέγας αὐτός στοχαστής τῆς τραγικῆς χώρας τῶν κέδρων, τοῦ Λιβάνου. Ἡ βασική του θέση εἶναι ὅτι οἱ γονεῖς, γιά νά ἀσκήσουν ἀγωγή, ὀφείλουν νά γνωρίζουν ὅτι τὰ τέκνα τους δέν ὑπηρετοῦν τήν εὐτυχία πού νοιώθουν ἐκεῖνοι γι' αὐτὰ μόνον, ἀλλά ἐξυπηρετοῦν κυρίως τὸ συμφέρον τοῦ εἴδους. Ὁ Σοπενάουερ εἶχε ἤδη παρατηρήσει πὼς ἡ θέληση τοῦ ζῆν εἶναι ὁ πλέον σημαντικός σκοπὸς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἀμέτρητα εὐγενικότερος καί ὑψηλότερος ἀπὸ τὸ γονεϊκὸ ἐγωισμό καί τὴν ἀτομικότητα. Τὸ γένος ἔχει προτεραιότητα ἀπέναντι στοῦ εἴδους. Καί τὸ εἶδος ἔχει δικαίωμα προγενέστερο ἀπέναντι στοῦ ἄτομο. Τὸ ἄτομο ἀφανίζεται, τὸ εἶδος ὅμως διαιώνεται. Οἱ γονεῖς στὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν τους βλέπουν τὴν εὐδαιμονία τους, ἡ φύση καί ἡ ζωὴ τὴ συνέχειά τους.

* * *

Ἀκόμη, κάθε ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εἶναι μιὰ καινούργια ζωή, μία *vita nuova*, ἔχει ὀπλισθεῖ μέ αὐτοδυναμία σωματικὴ καί ψυχικὴ. Ἡ ἀνάπτυξή του εἶναι ἡ ἐκδίπλωση καί ἐμφάνιση τῶν ἐσωτερικῶν

δυνατοτήτων του και ή εξέλιξή του είναι τὸ σύνολο τῶν μεταβολῶν και τροποποιήσεων, πού ἐπέρχονται κατά τήν πορεία του πρὸς ὠρίμανση και ὀλοκλήρωση με τή βοήθεια τῆς ἀγωγῆς: τῆς φυσικῆς, κοινωνικῆς, πνευματικῆς και πολιτιστικῆς ἐπιδράσεως. Αὐτή ή ἐπίδραση εἶναι μόνον ή ἀφορμή. Οἱ γονεῖς, οἱ δάσκαλοι, οἱ παιδευτῆς γενικά ἐπενεργοῦν μεθοδικά, ὥστε αὐτὸ τὸ minimum νά γίνει ὄχι μόνο maximum ἀλλά και optimum, τέλειον ὄν.

Ὁ Σωκράτης στὸ διάλογο τοῦ Πλάτωνος πού φέρνει τὸ ὄνομα τοῦ «Μένωνος» καλεῖ ἓνα δοῦλο, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε μεταλάβει ἀπὸ καμμιά παιδεία και ἐπομένως δὲν κατεῖχε γνώσεις και μάλιστα εἰδικές: με κατάλληλες ἐρωτήσεις, με κατάλληλη δηλ. μέθοδο, βοηθεῖται ὁ δοῦλος και εὐρίσκει τὸ ἐμβαδὸν τοῦ τετραγώνου!

*
* *

Οἱ γονεῖς δὲν μποροῦν νά συνειδητοποιήσουν και νά παρακολουθήσουν τήν ταχύτητα τῶν ἀλλαγῶν, τὸ γρήγορο ρυθμὸ ἐξελίξεως τῶν παιδιῶν. Ἀπὸ ἐδῶ προκύπτουν δύο σημαντικῆς συνέπειες: μεταχειρίζονται τὸ παιδί ὅπως τοῦ συμπεριφέρονταν σὲ μικρότερες ἡλικίες με ἀποτέλεσμα ή νά «θίγουν» τὸν «ἀνδρισμὸ» του, τὸ φιλότιμό του και νά ἀγνοοῦν τήν εὐαισθησία του ή νά δικαιολογοῦν τὰ ὀλισθήματά του: «Μάνα, μὴ με κάνεις νά νοιώθω μικρότερος ἀπὸ ὅ,τι εἶμαι. Αὐτὸ με σπρώχνει νά παριστάνω καμμιά φορὰ τὸν σπουδαῖο», ὑπογραμμίζει ὁ Ἄντλερ στὴν «Ἐπιστολή πρὸς τή Μητέρα», ἓνα γράμμα

πού δῆθεν ἀποστέλλει ἕνας «μικρὸς» στὴ μάνα του. Ἡ σπουδαιοφάνεια, ὁ ὑπερτροφικὸς ἐγωϊσμός, ἡ τάση γιὰ ἐπίδειξη, ἡ μανία ἐπικρατήσεως τῆς γνώμης του καὶ ἐπιβολῆς, ἡ ἀντισυνεργατικότητα ὀφείλονται σ' αὐτὸ τὸ λάθος τῶν γονέων.

Ἄλλοτε πάλι οἱ γονεῖς προστατεύουν τὸ παιδί ἀπὸ τὶς συνέπειες τῶν πράξεών του, τὸ «καλύπτουν» γιὰ νὰ τὸ προφυλάξουν. Ἔτσι ὅμως «ψαλλιδίζουν» τὴ συνείδηση τῆς εὐθύνης καὶ τὴν ἐπίγνωση τῆς ἐνοχῆς του: οἰκοδομοῦν ἕνα αὐθαίρετο καὶ ἀντικοινωνικὸ ἄτομο. Ἡ πεῖρα, ὅσο σκληρὴ κι ἂν εἶναι, γεννιέται ἀπὸ τὴ δοκιμὴ, τὴ δοκιμασία, τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν πλάνη. Ἔτσι μαθαίνει, ὀριμάζει προσαρμόζεται καὶ ἀναλαμβάνει πρωτοβουλίες τὸ ἀναπτυσσόμενο παιδί. Ὁ μετρημένος καὶ κατευθύνων ψόγος δὲν εἶναι πάντοτε βλαπτικὸς, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ ἔπαινος. Οἱ γονεῖς πρέπει, ἀνάλογα βέβαια καὶ μὲ τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν τους, νὰ ἐπιδοκιμάζουν, νὰ τὰ ἐπαινοῦν καὶ νὰ ἐνθαρρύνουν τὶς προσπάθειές τους σὲ κάποιες μάλιστα περιπτώσεις νὰ δέχονται τὶς ἀπόψεις τους, καίτοι ἐσφαλμένες, καὶ τὶς πράξεις τους, καίτοι ὄχι ὀρθές, ὡς γνήσιες καὶ ἐπιτυχεῖς. Ἡ κριτικὴ ἐπάνω σ' αὐτὲς πρέπει νὰ ἀσκεῖται βαθμιαία.

*
* *

Ὁ μεγάλος φιλόσοφος καὶ πατέρας τοῦ ὑπαρξισμοῦ Ζαῖρεν Κίρκεγκωρ (1813-1855), ὁ ἐρημίτης τῆς Κοπεγχάγης θὰ διακριβώσει ὅτι μιὰ τέτοια παιδαγωγικὴ μέθοδος, πού δὲν ἐπιτίθεται κατὰ μέ-

τωπον, πού τὰ τακτοποιεῖ ὅλα πρὸς τὸ καλὸ τοῦ πεπλανημένου, εἶναι ὑπόθεση ἑνὸς γνήσιου καὶ στιλπνοῦ διαλεκτικοῦ.

Χαρὰ στὸ παιδί πὸ ἔχει γονεῖς ἱκανοὺς γιὰ μιὰ τέτοια ἀνθρωποπλαστική, γεμάτη ἀπὸ αἰδήμονα ἀγάπη, διαλεκτική. Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως αὐτῆς τῆς μεθόδου στὴν πράξη ἀπαιτεῖ κοπιώδη καθημερινή ἐργασία, ἀκοίμητη προσοχή, βαθειὰ αὐτοσυνειδησία, πλούσιες ἐμπειρίες, γυμνασμένο στοχασμὸ καὶ σπάνια ἐσωτερικὴ πνευματικὴ ζωή.